

VAN DE REDACTIE

Voor de grote vakantietrek begint, is hier de 2de uitgave van de 12de jaargang.

In dit nummer o.a. een uitgebreid hoofdartikel over St. Joris - een heilige wiens naam je in ons dorp regelmatig tegenkomt - geschreven door Henk van Hout, archivaris van het St. Jorisgilde uit Straten, die als hobby gegevens en voorwerpen verzamelt die met St. Joris en de draak te maken hebben.

Rectificaties:

Van het artikel over het raadhuis in het vorige nummer moeten we enkele gegevens rectificeren. Een attente lezer – deskundig op het gebied van bouwmaterialen - maakte ons er op attent dat het raadhuis niet met postlandse cement bezet is geweest, maar beslist met portlandse cement, met een R.(cement uit Portland). De archieven weer opgezocht, bleek dat de onduidelijke haal die als een S gelezen was, evengoed een letter R als een S kon zijn. Dus, om niet meer te vergeten: portlandse cement.

Een tweede rechtzetting:

Oudere Oirschottenaren weten, dat Jantje van Esch wel één van de laatste, maar niet de allerlaatste omroeper in Oirschot was.

Na hem hebben nog enkele Oirschottenaren bij tijd en wijle gefungeerd als omroeper.

Zelfs in 1953 doet de gemeente nog een oproep in Streekbelangen voor een marktmeester, die tevens zo nodig als omroeper op kan treden. Driekske van 't Legend, toentertijd vaste schrijver in Streekbelangen, gaf hierop de volgende korte reactie.

Gemeente Oirschot   Het gemeentebestuur van Oirschot vraagt een persoon, die bereid is tijdelijk de functie van   Marktmeester   te vervullen en tevens bereid is tijdelijk als   Omroeper   (met 'n stem als een gong) te fungeren.   Gegadigden kunnen zich ter Secretarie melden.

De redactie kan de historische juistheid van de inhoud van de artikelen niet in alle gevallen controleren, eventuele onjuistheden zijn voor rekening van de auteur.

Gevraagd:

Omroeper mi 'n stem ès 'n gong,
Tevens mèrtmester, dèè nie zoe floauw
Ons Mie die zin al tegen men:
“Zeg Driek, dè is iet vur oauw”.

Ik zeg: “Nee Mie, dè doe ik nie.
Dèè iet, dèk nèt nie wil.
Es get is dint, want oauwe mond,
Die stoj hast nooit nie stil”!

Uw kopij voor het volgende nummer graag aanleveren voor 1 September 2005.

Eigen Aardigheidje

26-10-1888

Met algemene stemmen besloten Antoon Somers, bierbrouwer alhier, vergunning te verlenen om vóór zijn huis, op één meter afstand van de lindeboom eene zwaan op een paal te plaatsen, onder voorbehoud van wederopzegging.

Eigen Aardigheidje

10-5-1873

Lijders aan besmettelijke ziekten moeten, wanneer zij naar het ziekenhuis of naar hun woning worden over gebracht, worden vervoerd in draagbaar, mat of ander daartoe doelmatig ingericht voertuig, gevuld met hooi of strooi, waarover één of meer dekens.

VAN DE VOORZITTER

Begin dit jaar konden we gelukkig meedelen dat we per 1 april 2005 de beschikking zouden krijgen over een heemkamer. Al vele jaren was dit een wens van de opeenvolgende besturen. Een vereniging als de Heemkundekring heeft behoefte aan een ruimte waar eigen archieven, heemkundige informaties, publicaties, heemkundige voorwerpen, resultaten van heemkundige activiteiten enz. ondergebracht kunnen worden. Dit alles op een zodanige wijze gerangschikt dat onze leden ze in kunnen zien en kunnen bestuderen. Daar komt bij dat de belangstelling van leden en niet-leden om verzamelingen of onderzoeksresultaten over te dragen aan onze vereniging toeneemt. Hoewel we geen groot archief of museum willen zijn of worden, betreft het hier toch vaak voor ons interessante zaken, vooral als het over Oirschot of Oirschotse mensen gaat.

Maar hoe staat het nu daadwerkelijk met de heemkamer?

Gedurende een periode van drie jaar huren we (voor een vriendelijke prijs) van het Woningbedrijf Oirschot een ruimte van \pm 40 vierkante meter, Sint Jorishof 51a. Als u op het binnenplein van het Sint Jorishof staat, ziet u rechts van de loopbrug in de hoek een deur met daarnaast een bordje met de tekst 'Heemkamer De Heerlijkheid Oirschot'. Er is ook een bel. Om in de heemkamer te komen, gaat u de trap op en neemt de eerste deur links.

Deze ruimte was bedoeld als ontmoetingsruimte voor bewoners van Sint Jorishof, maar werd bijna nooit gebruikt.

Kunt U zo naar binnen?

Nee. Alleen bewoners/gebruikers van Sint Jorishof hebben een sleutel van de buitendeur en de eigen kamer. Zo ook uw bestuursleden. Het eenvoudigste is af te spreken met een bestuurslid als u bijvoorbeeld als werkgroep gebruik wilt maken van de heemkamer.

Als alles op orde is, komt er gelegenheid om groepsgewijs te komen kijken. Ook de burenbewoners van Sint Jorishof worden hiervoor uitgenodigd.

Hoe staat het met de inrichting?

Tafels en stoelen kunnen we voorlopig gebruiken van Sint Joris. Er is een keukenblokje met water en afvoer. We kunnen dus koffie en thee zetten. Eén zijde is ingericht als boekenkast, verder zijn er drie archiefkasten. Beneden hebben we nog extra ruimte voor opslag. Er komt een computer te staan met bijbehorende apparatuur. Of er een internetaansluiting komt hangt af van het kostenplaatje. U weet dat we de contributie laag willen houden. Ons postadres blijft postbus 221, 5688 ZL Oirschot.

Momenteel zijn we bezig het eigen archief, dat verspreid bij bestuursleden ligt, te ordenen. Daarna komt het materiaal aan de beurt dat nog bij oud-bestuursleden ligt. Zo gaan we verder zodat uiteindelijk alles overzichtelijk gerangschikt is, met duidelijke bronvermelding. Dit zal nog wel wat tijd vergen, maar we zien het wel zitten. Later in het jaar hoort u meer. Natuurlijk kunt u met vragen altijd bij het bestuur terecht.

Jac Klaassen

VAN DE BESTUURSTAFEL

Op vrijdag 29 april 2005 ontvingen maar liefst vijf leden van onze heemkundekring een Koninklijke Onderscheiding.

Tot lid in de orde van Oranje-Nassau werden benoemd:
de heren C. van Rijen, H. van Hout en N. van Cuijk.

Tot Ridder in de orde van Oranje-Nassau werden benoemd:
de heren P. Mertens en F. Speetjens.

Het bestuur feliciteert de heren van harte met hun benoeming!

Twee nieuwe leden worden door het bestuur van harte welkom geheten: de heer en mevrouw Cleijndert, Nieuwstraat 12-14, Oirschot.

DE LEGENDE VAN ST. JORIS

Inleiding

De afbeelding van Sint Joris of Georgius, de drakendoder en als Romeins soldaat, meestal gezeten op een wit paard, komt ons vermoedelijk allemaal bekend voor en spreekt ongetwijfeld tot de verbeelding. Niet alleen in de West- en Noord Europese katholieke kerk is het een veelvuldig afgebeelde en aanbeden heilige, maar ook met name in de Russisch en Grieks Orthodoxe kerk wordt hij vereerd.

Glas-in-loodraam in de kerk van Sint Audorant in Passendale (België) Geschonken door de Britse 65e divisie

De opmerkelijke toerist en geïnteresseerde kunstliefhebber kent hem van iconen, schilderijen, beelden en graftomben, gevelversieringen, Russische en Engelse munten en postzegels om maar iets te noemen.

Veel minder bekend is dat er van Sint Joris twee legenden bestaan en dat de verering van Sint Joris voor het jaar 1100 niet voorkomt. Daarmee is hij in feite een relatief jonge heilige. De ene legende gaat over Sint Joris als drakendoder en de andere over de martelaar Sint Joris. In dit artikel tot een verhaal samengevat. Ook in Oirschot is Sint Joris niet onbekend. We kennen hem als patroon van de scouting, van het verzorgingscentrum (voorheen gasthuis of bejaardenhuis). Een gilde en zelfs een straat en een hotel zijn naar hem genoemd. De heilige Joris is één van de 14 noodhelpers. Hij is de patroon van: mijnwerkers, boeren, vee, ruiters, toeristen, scouting, kuipers, zadelmakers, ziekenhuizen, militairen, gevangenen, strijd in elke vorm en Engeland.

Hij beschermt tegen oorlogsgevaar, koorts, pest en bekoringen, hij wordt aangeroepen voor gunstig weer en door mensen in nood.

Alvorens op de legende van Sint Joris in te gaan, proberen we eerst een beeld te schetsen van de politieke situatie in de tijd dat hij geleefd moet hebben. We keren daarom terug naar de derde eeuw van onze jaartelling.

Diocletianus

In het begin van het jaar 284 kende het Romeinse Rijk twee keizers: de broers Carinus en Numerianus, die hun vader Carus waren opgevolgd. We moeten hierbij wel bedenken, dat onze jaartelling toen nog niet bestond. Die is pas veel later ingevoerd. Op dat moment telde men vanaf de stichting van de stad Rome. Volgens die telling was het toen 1037, maar we zullen ons houden aan de huidige jaartelling en zijn dus in 284 na Christus. Numerianus werd door zijn schoonvader vermoord en het leger riep Diocletianus, commandant van de lijfwacht, tot keizer uit. Carinus versloeg Diocletianus, maar werd door zijn eigen soldaten vermoord. Het leven van een keizer ging blijkbaar niet altijd over rozen. Door deze machtswisselingen werd Diocletianus alleenheerser. Hij was een krachtig en bekwaam vorst en is met name bekend van twee zaken, te weten:

1. In 285 stelde hij het dominaat in. Door de omvang van het Rijk en de bestakingen door barbaren vond hij, dat er vier keizers nodig waren om het te besturen, twee opperkeizers en twee onderkeizers. Een opperkeizer heette 'Augustus', een onderkeizer 'Caesar'. Het was niet de bedoeling dat een Augustus een zoon tot Caesar (en toekomstig opvolger) zou aanstellen. Dat was al te vaak gebeurd, maar vaak hadden die niet de talenten van hun vader.

Wel werd een Caesar vaak de schoonzoon van de Augustus.

Diocletianus

284-305
na Christus

De titel en functie Caesar is afgeleid van Julius Caesar, die nooit keizer van het Romeinse Rijk is geweest, maar in 44 voor Chr. tot dictator voor het leven werd benoemd. Een maand later echter werd hij al vermoord. Ons woord keizer is van Caesar afgeleid.

Er volgde een burgeroorlog, die in 27 voor Chr. eindigde met de kroning van Augustus (de verhevene) tot de eerste Keizer van Rome. Augustus is een bijnaam. Zijn 'roepnaam' was Gaius Octavianus en hij was een achterneef van Julius Caesar. Voor de kroning van Augustus was het Romeinse Rijk een republiek en eigenlijk bleef dat zo tot het begin van de vierde eeuw na Chr. Tot die tijd was de opvolging van de keizer niet geregeld en vonden machtswisselingen plaats door moord en benoemingen van opvolgers door het leger en de senaat. Diocletianus benoemde in 285 Maximianus Herculeus tot mede-Augustus. Hij ging het West Romeinse Rijk bestieren en resideerde in Milaan. Zelf bleef Diocletianus Augustus van het Oost-Romeinse Rijk en vestigde zich in Nicomedië. Daarmee werd Rome als hoofdstad van dit machtsbolwerk steeds minder belangrijk. In 293 werd de regering nog verder verdeeld. Diocletianus stelde Galerius als Caesar aan en Maximianus benoemde Constantius-Chlorus als onderkeizer. Hij moest daarvoor wel scheiden van zijn vrouw Helena, die hij op een van zijn krijgstochten had ontmoet, en hertrouwen met de stiefdochter van Maximianus. Maximianus zelf trouwde met de dochter van Diocletianus.

2. Alhoewel Diocletianus de christenen in eerste instantie goed gezind was, zag hij zich genoodzaakt door de dreiging van de groeiende macht van de Christenen zijn politiek drastisch te wijzigen. Samen met - en opgestoot door - zijn onderkeizer Galerius vaardigde hij op 24 februari 303 het eerste edict uit om de vervolging te intensiveren. Kerken werden verwoest, priesters gevangen genomen, rechten ontnomen en bezittingen geplunderd en onteigend. De vervolging was systematisch en grondig. Heel veel gegevens uit de eerste eeuwen zijn op die manier verloren gegaan. Constantius-Chlorus bestierde het westen en zetelde in Trier. Hij was zachtmoedig en goedwillend en voerde een politiek die gericht was op het geluk en het welzijn van zijn onderdanen en vervolgde de christenen alleen door het verwoesten van hun kerken. Diocletianus zond brieven naar Constantius-Chlorus en gaf hem opdracht de wetten tot vervolging op te volgen. In 306 overlijdt Constantius-Chlorus.

maar de meesten daarvan werden door haar argumenten bekeerd en onmiddellijk geëxecuteerd. Zijzelf moest worden geradbraakt, maar het rad brak op haar aanraking. Uiteindelijk werd ze onthoofd.

Een latere legende vertelt dat haar lichaam door engelen naar de berg Sinai werd gebracht en daar begraven werd op de plaats waar Mozes de brandende braambos had gezien. Daar werd 150 jaar later een klooster gebouwd, dat aan haar gewijd werd. Het staat er nog steeds. Sint Catharina was in de Middeleeuwen ongelooflijk populair. Men geloofde bijvoorbeeld dat Sint Catharina aan Jeanne d'Arc was verschenen. Wat hier ook van waar moge zijn, veel christenen verloren in die tijd het leven.

Joris de drakendoder en martelaar

De tijd, waarin Sint Joris geleefd moet hebben, was politiek zeer onrustig en instabiel. Regeringen volgden elkaar heel snel op en het Romeinse Rijk werd geconfronteerd met invallen. Zoals we al gezien hebben stond ook het katholieke geloof onder zware druk. De vervolgingen waren sinds de regering van Nero (54-68) niet zo hevig en wreed meer geweest. Het zal duidelijk zijn dat de leiding van de nog jonge kerk onder zware druk stond en moeilijke tijden doormaakte. Zo weten we onder meer dat paus Marcellius (296-304) zijn uiterste best deed zoveel mogelijk bezittingen van de kerk te sparen.

Doopshotel uit het einde van de 16e eeuw

De catacomben van Calixtus liet hij met aarde bedekken.

De glorierijke herinneringen uit “de eerste tijden der kerk” zijn later bijna ongeschonden tevoorschijn gekomen.

De paus werd gemarteld onder Diocletianus.

Na zijn dood wist Diocletianus vier jaar lang de pauskeuze tegen te houden.

Pas in 308 werd Marcellus I (308-309) tot paus gekozen.

Behalve Sint Joris en Sint Catharina leefden in deze periode ook Sint Agnes van Pancratius, Sebastiaan, Lucia, Anastasia, Afra en anderen.

Maar nu terug naar Sint Joris.

De naam Joris vindt zijn oorsprong in het Griekse woord Georgos. In de ons omringende landen wordt Joris Georgius of George genoemd, dat veel meer op het oorspronkelijke Griekse woord lijkt. In Georgos is het woord 'geos' te herkennen, dat aarde betekent en 'orge' dat bewerken betekent. Joris betekent dus bewerker van de aarde en vermoedelijk is hij daardoor ook de patroonheilige van de boeren geworden.

Veel feiten en bewijzen zijn er van de heilige Joris niet bekend. Dit is ook de reden dat paus Paulus VI hem in 1969 uit de heiligenkalender liet schrappen. Sint Joris heeft naar alle waarschijnlijkheid wel echt geleefd, doch men heeft geen idee wie zijn ouders waren en wanneer hij werd geboren (270 na Chr?). Zijn leven is gebaseerd op vermoedens. Hij wordt geassocieerd met de Romeinse provincie Cappadocie in Klein-Azië, het huidige Turkije, en zo zou het mogelijk zijn dat hij daar werd opgevoed. Cappadocië is de geboorteplaats van de apostel Paulus en is momenteel een toeristische trekpleister in Turkije vanwege de overgebleven grotwoningen. Oude teksten beweren dat Joris voortspruit uit rijke christelijke ouders en hij wordt ook geacht een Romeins tribuun te zijn. Volgens het verhaal dankt hij zijn promotie om opgenomen te worden in de persoonlijke staf van keizer Diocletianus (284-305) aan zijn moed op het slagveld.

Sommigen suggereren dat hij werkte in een Nestoriaanse christelijke gemeenschap in Urmiah in Perzië en hij zou, in de hoedanigheid van officier van het Romeinse leger, deelgenomen hebben aan een expeditie naar Engeland.

Nochtans is het niet zeker dat hij ooit in enig leger diende. Misschien was het de Sint Jorislegende die hem transformeerde van de machtige strijder voor Christus tot de Romeinse soldaat. Men is evenmin zeker van de plaats en de datum van zijn martelaarschap en misschien stierf hij zelfs geen marteldood, alhoewel er een gevestigde traditie bestaat dat dit wel geschiedde. Sint Joris wordt verondersteld

één van de christenen te zijn die weigerde hun christen geloof af te zweren met alle gevolgen van dien.

Zijn populariteit in het Oosten en het Westen heeft hem op de Romeinse kalender gehandhaafd. De ridderlijke figuur van Sint Joris heeft altijd een bijzondere verering genoten. Richard Leeuwenhart stelde hem aan tot patroon van de kruisvaarders en de nationale synode van Engeland verklaarde hem in het jaar 1222 tot patroon van Engeland.

De best bewaarde legende over de heilige Joris is die met de draak, die tussen 1250 en 1280 door de aartsbisschop van Genua, Jacobus da Voragine, werd opgetekend. Hij laat Joris, een tribuun van het Romeinse leger, door Libië rijden. In de omgeving van Silena maakte hij kennis met het bestaan van een vreselijk monster, dat door de plaatselijke bevolking gevreesd werd. De omgeving van Silena was moerassig en er lag ook een groot meer in de buurt.

De ongelukstijding wekt paniek in de stad. Alle inwoners verschanzen zich achter de zware stadsmuren waarvan de poorten gesloten worden. In spanning wacht men af.

Het gruwelijke monster intussen, vreet alles op wat op zijn weg komt. Dat is niet veel, want men heeft ook de dieren binnen de stadsmuren in veiligheid gebracht. Na enkele dagen verschijnt het monster voor de stadspoort. Een verstikkende dodelijke stank verpest de lucht. Alle inwoners sidderen en beven. Om het directe gevaar te keren besluit men dagelijks twee schapen te offeren. Het monster verslindt de dieren met huid en haar en verdwijnt weer in het meer, waar het vandaan kwam.

De kudde schapen slinkt zienderogen. Men is ten einde raad en bij koninklijk decreet wordt bepaald dat er elke dag een schaap en een mens geofferd moet worden. Het lot bepaalt wie er aan de beurt is.

De koning stelt de helft van zijn bezittingen beschikbaar aan degene die het monster doodt. Op zekere dag valt het lot op Cleolinda, de enige dochter van de koning. De koning weigert zijn dochter af te staan en vraagt acht dagen uitstel. Het volk komt in opstand en dreigt de koning en zijn paleis in brand te steken. De koning moet wel toegeven. Wenend verlaat de prinses in bruidskleding het ouderlijk slot.

Op weg naar het monster ontmoette ze een jonge edelman te paard. Hij vroeg haar de reden van haar verdriet en zij vertelde het hele verhaal, waarna Joris zich wapende met het teken van het kruis. Na een gebed trok hij zijn zwaard en verwonde de draak zodanig dat hij ineenzakke. Joris vroeg de prinses haar gordel om de nek van de draak te binden. Het monster volgde haar gedwee naar de stad.

Tijdens het gevecht was de bevolking naar de omliggende heuvels gevlucht. Joris liet hen terugkeren en spoorde hen aan in Christus te geloven en zich te laten dopen. Voor de draak hoefden ze niet meer te vrezen. Volgens de legende werden die dag 15.000 mannen gedoopt en ook zeer veel vrouwen en kinderen. Joris gaf het monster de genadeslag en het kadaver werd op vier ossenwagens gesleept en buiten de stadsmuren gereden. Joris weigerde elke vergoeding, gaf opdracht om de armen te bedelen, groette de vorst en verliet de stad. Uit dankbaarheid liet de koning een mooie kerk ter ere van Maria en Joris bouwen. Uit het altaar ontsprong een bron, die zieken genas als ze er uit dronken.

Een variant van dit verhaal speelt zich af in de omgeving van Beiroet. Het wijkt in detail af, maar in essentie komt het op hetzelfde neer.

Het verhaal gaat echter nog verder.

Het feit dat de christenen door de Romeinen op barbaarse wijze werden vervolgd zette kwaad bloed bij Joris, die gebruik maakte van zijn positie om ze te steunen. Echter toen Diocletianus het edict uitvaardigde waarbij bepaald werd dat alle christenen uitgeroeid moesten worden, besloot Joris om openlijk partij te kiezen voor de christenen. Diocletianus wist niet wat hij hoorde en liet hem in de kerker werpen. Joris moest vreselijke en onmenselijke martelingen ondergaan. Opgesloten in een kerker werd op zijn borst een grote zware steen gelegd. 's Anderdaags werd hij voor de rechters gevoerd en verhoord. Met een rad met scherpe messen, die 'het vleesch verscheurden' werd hij gepijnigd. Een engel verscheen en Joris volhardde in zijn geloof, zozeer zelfs dat de vooraanstaande Romeinen Ananias en Protolus zich bekeerden, hetgeen hen letterlijk de kop kostte.

De keizer werd radeloos en bood Joris een groot fortuin en een hoge positie aan. Hij weigerde en nodigde de keizer uit samen naar de tempel te gaan. De keizer dacht dat de wilskracht van Joris gebroken was en beval het volk ook naar de tempel te komen om het offer van Joris aan de goden te aanschouwen. Staande voor het beeld van Apollo strekte Joris zijn hand uit en vroeg aan het beeld of het bereid was zijn offer aan te nemen. Tegelijkertijd sloeg hij een kruis, waarop het beeld antwoordde dat het geen God was en dat de God van Joris de enige is. Hierna kwam uit de mond van Apollo een tierende en klagende stem en viel het beeld in stukken. Toen de priesters dit zagen werden ze razend en stookten het volk op. Zij eisten de dood van Joris. Besloten werd Joris te onthoofden. De beulen gaven hem toestemming om te bidden en na dit gebed viel Joris op zijn knieën en richtte zijn hoofd op naar de hemel waarna het zwaard viel. Ook de vrouw en dochter van keizer Diocletianus werden op deze dag samen met Joris onthoofd. Het was 23 april 304 en dat bleef de patroondag van Sint Joris.

De legende van Sint Joris bestaat al in de 4e eeuw. In allerlei details zijn de martelingen en wonderen beschreven. Pas in de 12e eeuw wordt aan de legende de draak toegevoegd. We kennen het verhaal van de draak ook van veel andere heiligen, waarvan Michael de meest bekende is.

Een jaar later werd Diocletianus opgevolgd door onder meer Constantius-Chlorus de eerste christelijk keizer. Constantius-Chlorus, die Joris als wapenbroeder had gekend besloot de soldaat-martelaar Joris tot schutspatroon van alle soldaten te maken.

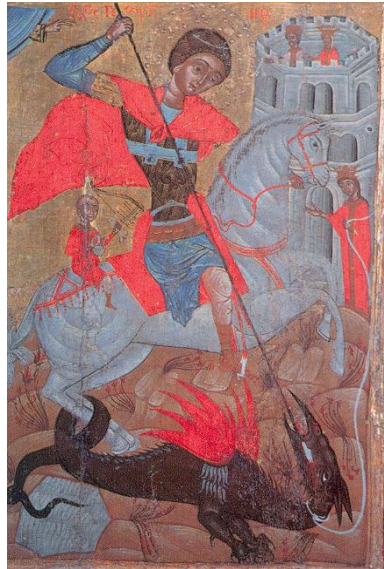
Symboliek

Ongeveer 6 eeuwen lang werd Sint Joris vereerd zonder dat er sprake was van de draak waarmee hij nu gewoonlijk wordt voorgesteld. Het was pas in de Middeleeuwen (13de eeuw) dat dit dier ten tonele verscheen in de *Legenda Sanctorum*, geschreven door Jacobus da Voragine, de dominicaner aartsbischop van Genua. Dit Latijns manuscript verhaalt het leven van verschillende heiligen en werd spoedig bekend onder de naam "Legenda Aurea".

De strijd van Sint Joris met de draak en de overwinning daarop symboliseert de strijd van het goede tegen het kwade. We kennen de afbeelding van een draak ook in een andere vorm namelijk in het scheppingsverhaal van Adam en Eva, waar een slang (serpent) Eva verleidt en velen van ons zien ook nu nog slangen en krokodilachtigen als angstaanjagende en bedreigende monsters. Sint Joris wordt meestal afgebeeld als een Romeins soldaat in een wit tenue, gezeten op een wit paard. Op zijn borst staat een rood kruis, het Sint Joriskruis, dat het martelaarschap symboliseert. Dit rode kruis vinden we ook terug in de Engelse vlag. De oorsprong van het Sint Joriskruis is zeker niet vierde-eeuws, maar komt waarschijnlijk uit de tijd van de kruistochten aan het begin van de elfde eeuw. Op afbeeldingen van Sint Joris vinden we ook vaak een prinses, een kasteel en soms de hand van God. Ook zien we wel eens een persoon die ook op het paard van Sint Joris zit. Dit is de slaaf, Mytilene genaamd, die hoge Romeinse soldaten begeleidde.

De Scouting kent nog steeds het gebruik om op de feestdag van Sint Joris, 23 april, tijdens een feestelijk kampvuur, rode tulpen in het vuur te gooien. Daarmee roepen zij de bescherming van Sint Joris af in de strijd tegen goed en kwaad.

De tulpen staan voor de bloeddruppels die Joris verloor na het doden van de draak op zijn weg terug naar de stad. Daar waar zijn bloed op de grond drupte ontsproten rode rozen, Door de schaarste in april en de hoge kosten zijn de rozen vervangen door rode tulpen.

*Icoon uit de kerk Sveta Bogorodica
te Tamodo in Bulgarije.
1684*

TRIPTIEK

In de schilderkunst kent men de term ‘triptiek’ ofwel drieluik. Zo’n triptiek bestaat uit een flink houten middenstuk en twee smallere zijluiken, ieder een helft van het middenstuk. De zijluiken scharnieren en kunnen zo het middenstuk afdekken. Door de kunstenaar worden al die luiken beschilderd met een bepaald thema als onderwerp, dikwijls ook aan de achterkant. Gilde St. Sebastiaan in Oirschot heeft zo’n triptiek met taferelen van het onstuimige gildeleven. Kunstenaar was Ko Sarneel, die in ons dorp onder de oorlog ondergedoken was. Ik wijk een wat af en kom terug op het onderwerp voor ‘Den Herd’. Nu is het zo, dat ik niet voldoende stof heb om één artikel vol te maken en daarom knutsel ik deze keer een soort triptiek in elkaar. Drie heemkundige onderwerpen, waarvan de mij bekende feiten niet voldoende van omvang zijn om er één artikel aan te wijden. Toch vind ik dat deze korte onderwerpen geboekstaafd moeten worden, ondanks dat ze niet voldoende onderzocht konden worden. Dat had ik dan 50 à 60 jaar geleden moeten doen. Dan hadden er meer mensen, die er van wisten, nog geleefd. Ik begin met mijn middenstuk en schuif dan door naar de zijwanden.

Ik wil het hebben over de zouaven Piet en Willeke Mercx, twee broers. Hun vader heette Jan en was in 1837 de ijzerwinkel begonnen (zie verderop). Piet was ongetrouwd en Willeke was getrouwd met Josephina Maria Schuurmans uit Vught (geboren 2.11.1864, overleden 22.2.1944). Willeke was geboren in 1848 en gestorven in 1936. Hij was de vader van Jan Mercx, geboren 7 januari 1904, die gehuwd was met Johanna Pajjmans uit Oisterwijk (29.2.1904 – 15.3.1996). Jan had ook de ijzerwinkel op de hoek Markt/Vrijthof in het pand ‘De Lakenhal’ geheten. Velen van ons hebben deze laatste Jan en zijn vrouw gekend.

Maar ik wil het hier vooral hebben over de vrijgezel Piet, alhoewel ik andere, mij bekende feiten ook vermelden zal. Piet was geboren in Oirschot op 12 april 1825, de sterfdatum weet ik niet.

Piet was een vrome man (Jan trouwens ook; om twijfel uit te sluiten: k vind dit positief!) en had op een perceel woeste heide, nu behorend tot het oefenterrein van de legerplaats, een kluizenaars- onderkomen. Daar had hij ook een soort tuin bijgemaakt, waarin hij dikwijls vertroefde om te mediteren en te bidden. Hij zou er een groot kruisbeeld in gehad hebben en enige heiligenbeelden. Zeer zeker is dat een gekleurde stenen groep, voorstellende St. Joris die de draak verslaat, afkomstig is uit de kluis van Piet zijn buitenverblijf.

Deze groep is thans (ingemetseld ?) in de Stratense St. Antoniuskapel. De groep heeft eerst lang gelegen op de zolder van het oude café van Peerke van Laarhoven, nu (nieuw) café “t Zand” aan de overkant (kanaalkant) van de Bestseweg.

Waar was die lokatie op de hei? Voor zover ik heb kunnen nagaan moet het geweest zijn waar een munitiedepot gelegen heeft, ten zuiden van de Eindhovensedijk. Het gebouw staat er nog wel, maar het is geen depot meer. Ook stond er een woning, die is afgebroken en waar ondermeer de familie Dijkstra heeft gewoond.

Door zijn vroomheid werd Piet ook wel ‘paterke Mercx’ genoemd, ooit ‘broederke Mercx’. Voordat hij zijn kluizenaarsbestaan uitoefende was hij op studie bij een religieuze orde in België. Ik heb niet kunnen achterhalen waar het was, maar iemand noemde Gent.

Door die studie in dit meertalige land was hij o.a. de Franse taal machtig geworden. Dat moet allemaal vóór de Eerste Wereldoorlog zijn geweest. Hij is toen naar Oirschot teruggekomen en woonde eerst in bij zijn broer Willeke. Piet is na zijn Belgische avontuur in dienst gekomen van Driek, Jan en Graard Meijers, de voorlopers van de familie Nuyens van stoelenfabriek ‘Teurlincx en Meijers’.

Piet had de gewoonte in lange zwarte toog aan zijn lessenaar te staan (staan achter een hoge lessenaar was toen gebruik op kantoor, een bureau waaraan men zat was van latere tijd). Op zo’n leenaar konden de grote boekhoudgeschriften uitgespreid worden. Men had Piet graag op het bedrijf omdat hij de Franse taal beheerste en dus o.a. de Franse correspondentie verzorgde. Piet was voor die tijd een erg goed ontwikkelde man. Trouwens, de stoelenfabriek met zijn export naar België was eveneens vooruitstrevend.

De huidige heer Hendrik Nuyens (geb.1908) in huize St. Joris heeft Franse les van Piet genoten en heeft er goede herinneringen aan. Na de Eerste Wereldoorlog werd Piet weer overvallen door zijn fijn geloofsleven, maar toen hij terugwilde naar de Orde wilde deze hem niet meer aanvaarden. Volgens Piet zelf zei “omdat ik te oud en te stout was”. Dat hij te werelds was, kon men niet van hem zeggen. Naderhand is Piet in huize St. Joris gestorven.

Nu ga ik penselen op een zijwand en gaat het ook over iets vrooms, namelijk over Kevelaar in Duitsland, een bekend bedevaartsoord van Onze Lieve Vrouw. Daar ga ik bijna elk jaar mee naar toe, samen met een honderdtal pelgrims uit Oirschot en omgeving. Nu gaan we per omnibus, vroeger ging men te voet en deed er dan twee dagen over vanuit Oirschot.

Ik ben lid van de “Broederschap van de Oirschotse processie naar Kevelaar” (zo heet het officieel).

Dit gezelschap is opgericht op 27 oktober 1886 met goedkeuring van mgr. A. Godschalk, destijds bisschop van ‘s-Hertogenbosch.

De pastoor van Oirschot is ‘Commissaris des Bisschops en Voorzitter in haar Bestier’ (ik gebruik de originele woorden zoals ge ziet).

Er is een Opper-Broedermeester en elf Broedermeesters, waartoe ikzelf behoort. Ik vind dat dit in stand gehouden moet worden, en van af en toe bidden en zingen wordt men zeker niet slechter. Toegegeven: het is voor mij tevens een uitstapje met smaakvolle maaltijd en een lekkere pot bier tussen de ‘Mädchen en Herrn’.

Er gaat geestelijke leiding mee en een zangkoor. Onderweg is er een koffiestop in café ‘Onder de Linden’ in Well. Als Broedermeester loop ik in Kevelaar in de processie voorop met een staf, waarop een kruis en een plaquet met de plaatsnaam. We trekken dan in stilte vanaf de Parking naar de Beichtkapelle, alwaar een plechtige H.Mis wordt opgedragen (ter geruststelling: biechten is er niet bij!).

Dat vooroplopen deden de vroegere Broedermeesters in zondags pak en met zwarte handschoenen aan. Toen werd er onderweg gezongen, maar dat haalt tegenwoordig met de stadsdrukte niet meer uit. ‘t Is verder een stijlvolle gebeurtenis.

Er is een zogenaamde Genade-kerk met de beeltenis van de H.Maria. Het genadeoord wordt nog heel druk bezocht. Dan is er een grote basiliek en een kaarsenkerk, waarin veel vaantjes van diverse processies hangen en ook ex-voto’s, schenkingen ‘uit belofte’. In deze laatste kerk hangt links (ongeveer in het midden) een felrood gekleurd medaillon met daarop “Oirschot – 1887” (zie afbeelding).

Dat is dus één jaar na de oprichting.

Iets hier achter hangt een groter medaillon met een soort helm met veren erop. Daarop staat “Proc. Oirschot 1892”. Dit laatste ornament is indertijd geschonken door de Oirschots zouaven, die blijkbaar aldaar tezamen ter bedevaart zijn geweest (na de strijd van 1867-1870 van Pius IX).

Zeer interessant!

Op het ogenblik is Kees van de Vleuten uit de Boterwijk de grote inspirator van deze ‘beevert’. Ook zijn vrouw Klaartje van der Schoot is daarin actief in navolging van haar vader Graard en haar opa Pietje.

Foto : J.C. Jegerings Nuenen

Vernoemen wil ik een mooi verhaal van mijn vrouw: Jan van Beers (zaakvoerder van de Boerenbond) was penningmeester van de processie en kwam destijds bij ons aan huis vragen of we weer tezamen meegingen. Mijn vrouw was toen echter hoogzwanger en zei: “het is beter dat ik thuisblijf want stel je voor dat in Kevelaar ‘mijne körf umstoot’! De ernstige Jan antwoordde: ‘dat zou een heilige gebeurtenis zijn’. Jan én mijn vrouw, ten voeten uit!

Wie de tocht naar Kevelaar onderneemt komt altijd weer bemoedigend, gesterkt, terug en het is eens iets meer dan het oppervlakkige van elke dag.

Grüss Gott!

De derde wand nu: het gaat over ons ‘aauw’ raadhuis.

Dat is ook ooit het tehuis geweest van gilde St. Sebastiaan uit Oirschot. In het oudste boek dat de guld in archief heeft (over de 17^e eeuw) staat in oud schrift (ongeveer) te lezen dat er op zondag 23 januari 1594 iets bijzonders gebeurd is. De guld had geteerd (klopt, want de teerdag wordt nu nog elk jaar gevierd omstreeks 20 januari, de kerkelijke feestdag van St. Sebastianus en St. Fabianus). Toen is Jan Andries van Erkel van het raadhuis gevallen en heeft zijn caniebeen gebroken. Hij is toen gedragen naar, en heeft gelegen, ten huize van de dochter van Aert Segraets. En het schoonste van dit alles is dat de verzorging zo goed verliep dat Jan Andries toen met Aert zijn dochter getrouwd is. De brekebeen zal toen wel een vat bier aan de guld hebben moeten schenken. Is dat niet vermeldenswaardig en romantisch? Uiteraard heb ik alles vrij vertaald, behalve de namen.

Tot zover: ik heb nog verschillende kleine leuke Oirschotse voorvallen te beschrijven. Het zal dus wellicht niet bij deze ene triptiek blijven.

A propos: ik lees dikwijls de plakkatens, speciaal de (belasting-) blauwe exemplaren aan het ‘aauw’ raadhuis!

Theo van de Loo

LEZING FRANCISCANESSEN

Op donderdag 21 april 2005 verzorgde Zuster Maria Beneken Kolmer voor onze heemkundekring een lezing over de geschiedenis van de Franciscanessen van Oirschot. Staande voor een goed gevulde zaal vertelde zij gepassioneerd over de complexe geschiedenis van deze congregatie. Zuster Maria was van 1984 tot 2000 algemeen overste.

De 17^e eeuw was een spannende tijd. Het protestantisme begon in de Noordelijke Nederlanden steeds meer vorm te krijgen en de kloosters in het Staats gebied waren gedoemd tot uitsterven. De zusters van de reguliere Franciscaanse Derde Orde (tertiarissen) uit het Brabantse Dommelen zagen de bui

hangen en zochten hun toevlucht in Weert dat buiten het Staats gebied lag.

Zo werd hier in 1662 het klooster Nazareth gesticht. In 1797 moesten zij daar weer vluchten voor Franse troepen en vonden toen een gastvrij onthaal bij de Oirschotse bevolking.

Zuster Maria voelde zich aangetrokken tot het religieuze leven en besloot in 1956 op 21-jarige leeftijd in te treden bij de Franciscanessen. Ze kwam terecht in een wereld die aan de vooravond stond van een radicale omwenteling. Men probeerde de eigen identiteit zoveel mogelijk te benadrukken door vast te houden aan het slot (de clausuur) en aan het koorgebed. Dit kwam steeds meer op gespannen voet te staan met de toenemende werkbelasting.

Mede door het uitblijven van nieuwe aanwas van jonge zusters, was het allemaal niet meer bij te benen. Begin jaren zestig gaf het Tweede Vaticaans Oecumenisch Concilie het sein voor vergaande religieuze vernieuwingen. Het slot werd afgeschaft en de zusters moch-

ten nu naar huis om familieleden te bezoeken. De zware bruine kleding werd vervangen door een meer moderne outfit. Hiervoor werden zelfs modeshows georganiseerd.

Vol enthousiasme stortten de naaizusters zich op het vervaardigen van deze kleding die voor het nieuwe schooljaar klaar moest zijn.

Zuster Maria begon in 1966 haar eerste schooldag in een mantelpak dat haar twee maten te groot was.

De gehele samenleving was voortdurend in verandering en ook de modernisering leidde niet tot een toename van jonge religieuzen, integendeel, velen verlieten zelfs het klooster. Anderen gingen experimenteren met nieuwe samenlevingsvormen. Zo ging zuster Maria met zes andere zusters naar een achterstandswijk in Rotterdam om daar te wonen en te werken.

Inmiddels rukt de vergrijzing steeds nadrukkelijker op, het aantal zusters reduceert snel. Maar het leven van de gemeenschap gaat gewoon door. In 1926 werd een nieuwe stichting in Brazilië begonnen. Hier neemt het aantal jonge zusters toe en kan ook zeker van vitaliteit gesproken worden. Toen zuster Maria vorig jaar in Brazilië was, werd ze tot tranen toe geroerd door een pantomimespel dat de geschiedenis van de congregatie uitbeelde. Het was een schitterende spirituele ervaring die haar veel vertrouwen gaf. De congregatie in Nederland is intussen een provincie geworden met een provinciaal bestuur, het algemeen bestuur zetelt in Brazilië.

Zuster Valeria, de Braziliaanse algemeen overste, brengt in het voorjaar samen met een raadszuster een bezoek aan Nederland om de gang van zaken te bespreken.

Ans Verhouden - Vermeulen

HAND- EN SPANDIENSTEN

De meeste lezers zullen de woorden ‘hand en span’ wellicht nog kennen van het landbouwwerktuigenmuseum van Peter Vogels.

Ouderen onder ons weten misschien zelfs dat die naam zeer toepasselijk was, omdat de uitdrukking ‘hand- en spandiensten verrichten’ midden vorige eeuw nog stond voor diensten die - vooral de boeren – over en weer, voor en bij elkaar verricht werden. Men hielp elkaar in drukke tijden door middel van werken met de hand (handdienst), of werken met paard en kar (spandienst). En dat met gesloten beurzen.

Echter weinigen zullen weten dat de term ‘hand- en spandienst’ in het begin van de vorige eeuw zelfs een officiële naam was voor werk dat inwoners van een gemeente moesten verrichten ten behoeve van die gemeente. En dat werk betrof het herstellen, het opknappen van wegen, voetpaden, vonders, rivieren, waterlopen, schoren enzovoorts, van de gemeente. Men hield dus niet alleen zijn eigen straatje schoon, maar men was ook verplicht de wegen en waterlopen van de gemeente in goede staat te houden.

Dat was vóór de tijd van de beroepsgemeentewerkers, dat moge duidelijk zijn.

Hoe ging zoiets in zijn werk?

Daarvoor gaan we eerst enkele eeuwen terug, naar de 18de eeuw, naar de tijd dat Oirschot nog duidelijk verdeeld was in gehuchten of hertgangen. In elk gehucht werd een bewoner van dat gehucht aangesteld als captain; als hoofd en aanspreekpunt. Elk gehucht was weer onderverdeeld in buurtschappen; toentertijd rotten genoemd. Zo had het gehucht Spoordonk 4 rotten, Straten en de Notel hadden er ook 4, Hedel 2 en de Kerkhof (de kern) ooit 8, en ooit 5 of 6. Het hoofd van zo’n rot werd rotmeester genoemd. In die tijd nog geen scheldwoord gebezigd door verongelijkte leerlingen, die straf hadden gekregen.

In 1749 worden één van de taken van een rotmeester als volgt omschreven: “*Zij zijn soms verplicht hun captain te assisteren en moeten zijn orders en bevelen nakomen in het maken en repareren van*

alle gemeentewerken, hetzij aan dijken, wegen, rivieren, waterlopen als andersints”.

Tenslotte had je nog de mannen, die arbeidsbekwaam waren. Dat waren de rotgezellen. Zij waren de werkers, die de karweien moesten klaren.

In die tijd (zo ongeveer de 18de en 19de eeuw) noemde men een belangrijke doorgaande weg van het ene gehucht naar het andere, of van het ene dorp naar het andere, meestal een dijk. De weg van het dorp (gehucht de Kerkhof) naar Straten was bijvoorbeeld de Straten-se Dijk. De weg van Oirschot naar Liempde was de Liempdse dijk. De weg van Oirschot naar Boxtel de Langendijk. De Kortendijk liep vanaf de Notel naar de Langendijk enzovoorts.

Het werken aan zo'n dijk noemde men “dijken” of “ter dijking gaan”.

De dijken, voetpaden, waterwegen enzovoorts werden regelmatig – meestal elk jaar – geïnspecteerd, het zogenaamde schouwen. Werd er na zo'n schouw een weg niet in orde bevonden dan werd aan de captains van de gehuchten, waarvan de bewoners veel gebruik maakten van die weg, de opdracht gegeven de weg te “dijken”. Daarvoor riepen de betreffende captains hun rotmeesters bijeen en die riepen op hun beurt de rotgezellen uit hun rot bij elkaar, en die laatste moesten tenslotte het werk opknappen.

Voorbeeld :

“In september 1749 moet de Langendijk naar Boxtel, na een schouw, een grote opknopbeurt hebben. Daar moeten de rotten (of buurtschappen) van 5 Oirschotse gehuchten aan meewerken, waaronder zelfs die van Spoordonk, terwijl die van Spoordonk toch weinig gebruik zullen hebben gemaakt van die weg. Tezamen 19 rotten worden er opgeroepen. Daarvoor wordt het traject van de dijk verdeeld in 19 ongeveer gelijke delen. Door loting wordt bepaald welk rot welk deel moet “dijken”. Ieder rotgezel moet komen met een bekwame ‘schup of spaaij’ en verder gereedschap, en uit ieder rot moet men ‘4 èrt- of stortkarren’ meebrengen met paarden. (Voor de onwetenden onder ons: een értkaar of aardkar is een paardenkar op 2 grote wielen met een hoge bak die men achterover kan kiepen. Daardoor is zo'n kar uitermate geschikt om zand te laden en te lossen.)

Als alle rotten hun deel van de Langendijk opgeknapt hebben, vindt en herschouw plaats. Over sommige delen zijn de ‘schauwers’ niet tevreden. De verantwoordelijke rotten moeten daarom opnieuw op komen draven met hun karren en ‘spaaijen’.

Je kunt begrijpen dat deze verplichte diensten niet altijd even gladjes verliepen. Soms vonden personen zich niet aangesproken om dit werk te verrichten. Ooit –midden 18de eeuw- hebben rotgezellen van het gehucht Straten geweigerd de weg door hun gehucht te dijken. Dat is toen een hele opstand en toestand geweest, waarbij het werk van enkele rotten tenslotte publiek geveild werd voor de minst biedende, en de captain van Straten ontslag nam.

Nog een ander voorbeeld:

“Op zondag 3 juni 1725 is er een klacht bij het dorpsbestuur binnengekomen dat o. a. de Kortendijk en Langendijk niet behoorlijk zijn opgemaakt. Verschillende rotmeesters en gezellen zijn niet bij elkaar geweest. Daarom wordt er aan de captains, de rotmeesters en de gezellen gepubliceerd dat ieder rot zijn part over twee dagen ‘behoorlijk en kostelijk’ moet opmaken. Zoniet; dan wordt ten koste van hen het werk aanbesteed.”

Deze manier van werken voor de gemeente heeft lang bestaan, zij het sinds 1851 in een ander jasje gestoken. In dat jaar immers werd er een nieuwe gemeentewet van kracht. Daaruit vloeiden verscheidene nieuwe plaatselijke verordeningen voort.

Zo kwam er o. a. *‘de verordening op de heffing en die op de invordering eener belasting in natura, bestaand in de verplichting tot het leveren van hand- en spandiensten’*. *Die invordering der belasting zal geschieden onder de naam Hand- en Spandiensten’*.

V E R O R D E N I N G op de heffing eener belasting in
natura, bestaande in de verplichting tot het leveren
van hand- en spandiensten in de gemeente O I R S C H O T.

In 1853 stelde het Oirschots dorpsbestuur daarvoor het volgende reglement op. (Vertaald en verkort in gewoon Nederlands)

- 1 De gemeente is verplicht tot herstel of verbetering van de wegen en waterleidingen. Hiertoe worden tot handdienst of spandienst opgeroepen alle mannelijke inwoners van de gemeente van 18 tot 70 jaar, die arbeidsbekwaam zijn.
- 2 Als plaatsvervangers kunnen worden aangesteld: tot werken geschikte manspersonen tussen 20 en 60 jaar.
- 3 De manschappen worden volgens, een te maken rooster, verdeeld in afdelingen (wijken) aan het hoofd waarvan een wijkmeester.
- 4 B en W benoemen en ontslaan de wijkmeesters.
- 5 De wijkmeesters volgen de orders op van B en W en de manschappen gehoorzamen aan de wijkmeesters.
- 6 Iedereen verschijnt op tijd en plaats als men opgeroepen wordt.
- 7 Iedereen moet zover hij in het bezit is, zijn eigen gereedschap meebrengen.
- 8 De werken zullen zoveel mogelijk evenredig verdeeld worden.
- 9 Eén dag spandienst (met kar en paard of trek-os) zal gelijk staan aan twee dagen handdienst.
- 10 Het aantal diensten zal voor ieder persoon de twaalf beurten niet te boven gaan.
- 11 Een dagdienst is acht uur werken.
- 12 De diensten kunnen vervangen worden door het betalen van 25 cent per dienst.
- 13 Die afkoopsom moet binnen drie maanden in de gemeentekas gestort zijn.
- 14 Bij niet voldoen aan dienst of betaling zal er gestraft worden met een boete van f 3,=

Dit reglement moest ter goedkeuring opgestuurd worden naar de Provinciale Staten die toch wel enige bedenkingen hadden.

Daarop bracht Oirschot nog enige veranderingen aan. Zo paste men artikel 1 aan door te stellen dat 'alle hoofden van gezinnen verplicht zijn tot hand- en spandienst, en bovendien (bij andere) inwonende personen waarschijnlijk de inwonende knechten in gedachten gehad.

Op een kaartje dat bewaard is gebleven kan men zien dat Oirschot verdeeld is in 8 wijken. Dus waren er 8 wijkmeesters; meestal leden van het gemeentebestuur.

Uit werklijsten die bijgehouden zijn, blijkt dat de bewoners in de buitengebieden massaal voor spandiensten kozen. Dat ligt eigenlijk voor de hand. Daar woonden de boeren die in het bezit waren van paard en kar. In die zelfde wijken waren maar weinig mensen die de dienst afkochten. Begrijpelijk! Samen werken is meestal wel gezellig. In de loop der jaren werd het reglement regelmatig aangepast. Daarbij opvallend het afnemen van de dienstbeurten per hoofd en het toenemen van het loon per dienst. In 1925 konden twee spandiensten bijvoorbeeld afgekocht worden voor f 5,- en de laagste handdienst voor f 0,75.

Oirschot. 8 NOVEMBER 1928.

GEMEENTE

OIRSCHOT

No. 6 / 12 F

ONDERWERP:

Belasting in natura

4 Bijlage(n).

Wij hebben de eer hierbij aan U te doen toe-
komen de door den Raad dezer gemeente in zijne vergaering
van heden vastgestelde verordening tot het afschaffen der
verordening op de heffing en invordering van hand- en spandiensten.

Beleefd verzoeken wij U de Koninklijke goedkeuring te
willen bevorderen.

BURGEMEESTER EN WETHOUDERS VAN OIRSCHOT,

DE SECRETARIS,

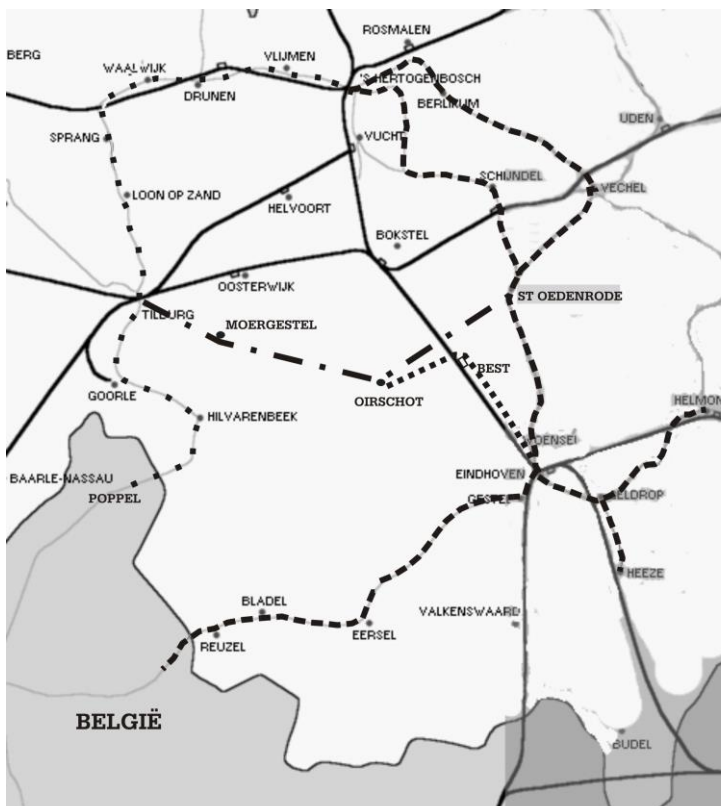
In november 1928 besloot de gemeenteraad van Oirschot om de hand- en spandiensten voor de gemeente af te schaffen. Dat zal vermoedelijk het tijdstip zijn dat de zgn. gemeentewerkers op het toneel verschenen.

Cl. van Esch- van Hout
Info: resolutieboeken en gemeentenotulen Oirschot
losse archiefstukken, R.H.C.

OIRSCHOT EN DE TRAMWEG

2^e editie

Een vorig artikel van mijn hand ging over Oirschot en de tramweg. Dit artikel gaat over de activiteiten betreffende de vereniging tot bevordering van de aanleg van een tramlijn van Eindhoven, via Woensel en Best naar Oirschot. Bron is het notulenboek.

- • • • • Vicinaux Hollandais
- Tramwegmy de Meijerij
- · — · — Geplande lijn Tilburg - St Oedenrode
- · · · · Geplande tramweg Eindhoven - Oirschot
- Spoorlijn

**Kaart tram- en spoorlijnen
situatie 1931**

Op **23 mei 1906** wordt door technisch Bureau de Jong en Kneppers uit Maastricht een aanbieding gedaan voor het ontwerp van een tramweg Oirschot – Best.

Op **3 april 1911** wordt opgericht voor 28 jaar de “Vereniging tot behartiging van Oirschot’s Verkeersbelangen”. In de statuten is vermeld: “Er is opgericht eene Vereeniging genaamd Vereeniging tot behartiging van Oirschots Verkeersbelangen.”

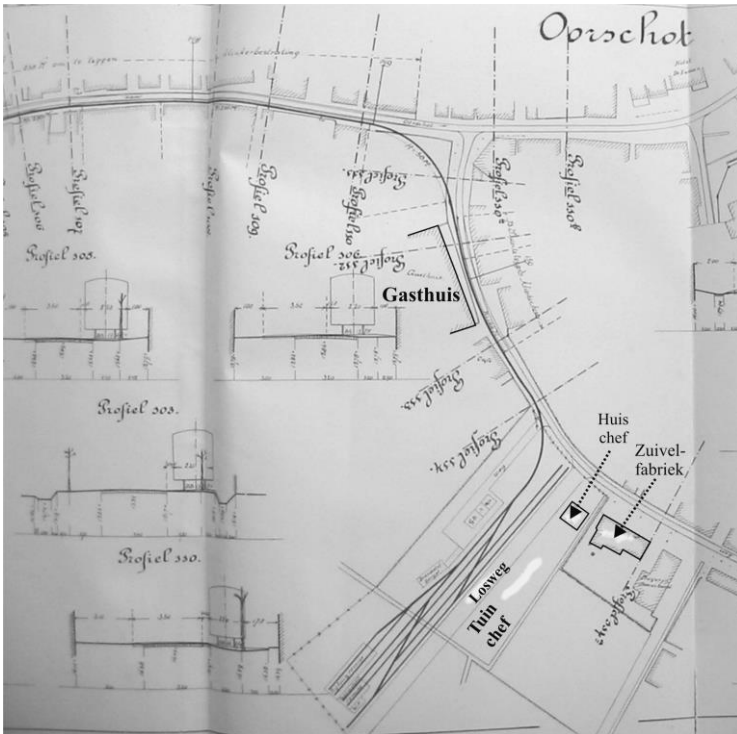
Het doel der Vereeniging is, in het bijzonder de aansluiting van het centrum der gemeente Oirschot aan het spoorwegnet en in het algemeen de verbetering der verkeersmiddelen voor de gemeente te bevorderen. Deze doelstelling is letterlijk overgenomen van een vereniging met gelijke doelstelling in Oosterhout. Donateurs betaalden f3,- per jaar, begunstigers f1,- en gewone leden f0,25.

Op maandag **20 februari 1911** zit de burgemeester Van Lith een bijeenkomst voor met 100 aanwezigen, waaronder de gedeputeerde uit Oostelbeers Jhr de la Court, de burgemeester uit Middelbeers, de deken Franken en het gehele gemeentebestuur.

Van Lith had een vergadering van de gelijknamige vereniging uit Oosterhout bijgewoond. De notulen van die vergadering werkten kennelijk op deze bijeenkomst inspirerend. Het ging daar om de lijn Eindhoven, Oirschot, Tilburg, Oosterhout, Lage Zwaluwe.

Er wordt een ere-comité opgericht bestaande uit Gedeputeerde W. de la Court, Deken Franken, Kantonrechter Mr van Ijsselstein, W. de Groot en namens het gemeentebestuur: Van Lith, H. Noyen en A. v d Ven. Nadien werd nog een vertegenwoordiger van Eindhoven ingebracht, nl. Mr Dr J. van Best en het dagelijks bestuur van Oostelbeers. Bovendien werd een voorlopig comité aangesteld, bestaande uit H. Nuijens, J.J. Beliën, C. Mertens (wordt voorzitter), D. van Kalten, G. Goossens (wordt secr). Nadien werden nog toegevoegd Jhr M. Serraris en Jos de Vocht.

Tot slot besluit Van Lith met de opmerking: “Er zijn twee soorten lastige mensen, nurksen en pessimisten. Als wij de handen in eenslaan en erin kunnen slagen van onze actie eene volksbeweging te maken, dan ben ik er van overtuigd dat het streven zal slagen nu of in de toekomst.”

*Emplacement op terrein tussen zuivelfabriek en huidige St.Jorisfabriek.
Voorzien is een huis met tuin voor "de chef".*

Op **9 april 1911** krijgt de voorzitter opdracht te bevorderen dat er meer sneltreinen in Best stoppen. In de bestuursvergadering van 23 april 1911 wordt gesproken over het isolement van Oirschot.

De afgevaardigde van Eindhoven ziet alleen iets in een tram als Oirschot 2000 á 3000 gulden zou betalen. Hij garandeerde de rest. Totaal f15 – f20.000.

Vervolgens wordt besloten ook aan de vice president van de Bossche rechtbank en lid van Prov Staten Mr August van Baar te vragen toe te treden tot het ere-comité.

Tenslotte spreekt de voorzitter zijn ongenoegen uit, dat er in de diligence informatie is uitgewisseld, waarvan besproken was dat die geheim zou blijven.

Juni 1911 De secretaris overlegt met enige heren uit Breda om te spreken over “eene elektrische verbinding” tussen Breda, Tilburg, Oisterwijk en Oirschot. Eindhoven wil (mondeling) ruime subsidie verlenen. (zie ook onder betreffende tramlijn).

Juli 1911 De Meijerij-directeur Kroon is voorstander van de tramlijn en kan ook nog voor subsidies zorgen. De secretaris zegt n.a.v. zijn bezoek aan Breda, voorlopig niet met de Electriche in zee te willen gaan omdat hij het niet vertrouwt. Besloten wordt om de gemeente een renteloze lening van f 20.000 te vragen om zo beter te staan bij andere subsidie-aanvragen.

Oktober 1911 De voorzitter meldt, dat hij ervaren heeft dat directeur Kroon van de Meijerij niet te vertrouwen is. Men besluit zelf een concessie aan te vragen en toch nog eens met een commissaris van den Electriche uit Breda te gaan praten.

Januari 1912 Het blijkt, dat gedeputeerde staten de vereniging geen concessie zal verlenen en dat deze door de Meijerij moet worden aangevraagd (= voorkeur GS). Daarom wordt besloten een delegatie met Kroon te laten praten.

Februari 1912 Het bestuur zoekt steun bij de Eindhovense gemeenteraad (financieel en moreel). Dan pas zullen Best en Woensel over de brug komen.

Wat erg steekt is dat Eindhoven wel fl 10.000 over heeft voor de “minder belangrijke” lijn Budel, Heeze, Geldrop, Eindhoven. Een gesprek met Kroon en Eindhoven heeft partijen weer nader tot elkaar gebracht. De burgemeester van Eindhoven echter heeft persoonlijk weinig trek in de lijn maar zal het aan de gemeenteraad voorleggen. Eindhoven eist echter wel, dat de lijn niet naar Tilburg wordt doorgetrokken.

Maart 1912 Het blijkt, dat burgemeester Van Lith bezoek heeft gehad van twee heren, die betrokken zijn bij de aanleg van de lijn Breda-Ginniken-Bavel-Gilse-Tilburg-Moergestel-Oirschot. De voor-

zitter vindt dit een verraderlijk plan en vindt de houding van het gemeentebestuur unfair. Immers de renteloze lening van f 20.000 was aan de Meijerij toegezegd.

Augustus 1912 Er wordt een vergadering belegd ter evaluatie van het bereikte resultaat. De opkomst is teleurstellend. De heer Goossens treedt af en F. Meijers, stoelenfabrikant treedt aan. Het blijkt, dat de renteloze voorschotten, die nodig zijn voor de start van de lijn, helemaal zijn toegezegd op een rijksbijdrage na. H. Nuijens neemt het penningmeesterschap over van de heer Goossens.

Oktober 1912 De voorzitter Mertens en de ondervoorzitter Serraris zijn in 's-Gravenhage geweest. De hoge ambtenaren geven aan, dat de gewenste rijksbijdrage te hoog lijkt en dat de provincie en gemeenten zelf wat meer zouden moeten doen en verder zag het er goed uit.

Rustig afwachten was het advies. Verder blijkt de raad van Eindhoven de bijdrage te hebben verhoogd maar wel met aangescherpte randvoorwaarden. Dat was voor de secretaris van Moergestel weer aanleiding om navraag te doen hoe die verhoging voor elkaar gebokst was, hetgeen niet mocht worden verteld vanwege het geheime karakter van het overleg met Eindhoven. Kortom, het blijkt, dat Tilburg en Eindhoven weinig geld over hebben voor deze lijn, maar dat de een de ander tegelijk een aansluiting op het Oirschotse misgunt.

Oktober 1912 De voorwaarden van de gemeente Eindhoven zijn zo belastend, dat er gevaar bestaat dat de hele zaak niet doorgaat. Moergestel wil nu toch ook graag aanhaken aan het Oirschotse initiatief, maar dat wordt afgewezen: "Om het grootere te verkrijgen, dient men eerst met het kleinere te beginnen."

Januari 1913 Bij een bezoek aan het ministerie horen de voorzitter en ondervoorzitter, dat er inmiddels een laag stof op het dossier ligt, dat Tilburg bij de minister bepleit om de lijn niet aan te leggen en dat Moergestel van Oirschot samenwerking eist. Dat laatste wordt voor nu geweigerd maar voor de toekomst toegezegd, vanwege de naijver van Tilburg.

September 1913 In overleg met Directeur Kroon wordt besloten op audiëntie te gaan bij de nieuwe minister Lely. Verder komt Moergestel met een dossier met plannen voor een autobusonderneming Tilburg – Best. Dat wordt door de vereniging terstond afgewezen, omdat dat de tramzaak ernstig zou schaden.

Oktober 1913 Het bezoek aan de minister heeft niet meer opgeleverd dan de raad van de minister om een en ander nog eens schriftelijk aan hem voor te leggen hetgeen ook gebeurt.

December 1913 Er ontstaat veel tumult binnen het bestuur over de gevolgte en te volgen weg. Stevige woorden worden gesproken. Het blijkt, dat er in hotel Somers een oprichtingsvergadering voor een autobusdienst is gehouden en dat de voorzitter daar bij was. Dat zet kwaad bloed.

Februari 1914 De status blijkt nu als volgt te zijn: De tram komt er, maar de trammaatschappij kan hem de eerste twee jaar niet aanleggen. Toch blijkt nu weer dat de provincie nog steeds haar subsidie omhoog moet bijstellen.

Maart 1914 Er blijkt inmiddels een actiecomité te zijn voor een autobusverbinding. De bestuursleden zeggen nu hier niet tegen te zijn. Immers het is ook een verkeersmiddel en dus ook voldoende aan de doelstelling van de vereniging.

Maart 1915 Er worden tekeningen naar Den Haag gestuurd en twee bestuursleden worden vervangen.

April 1916 Eindhoven verhoogt haar subsidie wederom met fl 5.000. Men poogt nu een Eindhovenenaar in het bestuur te krijgen.

Juni 1916 Men meent, dat er nu maar eens een concreet verhaal moet komen van de trammaatschappij de Meijerij. Er gaan stemmen op om naar een andere maatschappij te gaan.

Hier houden de notulen van de vereniging op. Het lijkt te zijn doodgebloed na 5 jaar duwen en trekken. De politiek is nu al niet erg slagvaardig, maar toen al helemaal niet. In 1923 werd de eerste autobusdienst geopend en de tram is er helemaal niet gekomen. Een jammerlijk verhaal vol met intriges, belangenstrijd en mensen die elkaar niet of slecht lagen.

Han Smits

Eigen Aardigheidje

Juni 1789

De prins van Oranje heeft een bezoek gebracht aan Sweerts de Landas. De wegen die Zijne Doorluchtigste Hoogheid passeerde, waren geëffend en in orde gebracht. Ieder rot die voor die dag een weg opgemaakt had, kreeg van het dorpsbestuur een ton enkel bier en ieder gilde die opgetrokken had een tientje. Iedere diender en de vorster kregen een rijksdaalder en de regering van Oirschot een vriendelijke bijeenkomst.

INHOUD

COLOFON	1
VAN DE REDACTIE	2 - 3
VAN DE VOORZITTER Jac Klaassen	4 - 5
VAN DE BESTUURSTAFEL	5
DE LEGENDE VAN ST. JORIS Henk van Hout	6 - 15
TRIPTIEK Theo van de Loo	16 - 21
LEZING FRANCISCANESSEN Ans Verhouden-Vermeulen	22 - 23
HAND- EN SPANDIENSTEN Clari van Esch-van Hout	24 - 28
OIRSCHOT EN DE TRAMWEG Han Smits.	29 - 35
EIGEN AARDIGHEIDJES	3 en 35
INHOUD	36